

**ПОЗИТИВНІ ДЕВІАЦІЇ СТУДЕНТСТВА ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.**

У XIX – на початку XX ст. Україна була поділена між двома імперіями – Російською, до складу якої входили землі Наддніпрянської України у складі 9 губерній, й Австро-Угорської, яка володіла західноукраїнськими землями. Студентство, що здобувало освіту у вищих навчальних закладах підросійської України, або Наддніпрянщини, розглядалося в офіційних джерелах як російське студентство, проте це не заважало українській молоді займати активну громадянську позицію. В умовах сучасної воєнної ситуації в Україні надзвичайно актуальним є ставлення студентства України до війни, участі його в подіях Першої світової війни – на полі бою і в тилу.

Отже, характерною рисою ментальності студентства під російською Україною другої половини XIX – початку XX ст. було почуття патріотизму. Так, під час Кримської війни 1853–1856 рр. юнаки були переконані в неминучій поразці союзників; студенти обговорювали хід воєнних дій, писали вірші, а найбільш заповзяті кидали навчання й відправлялися на фронт. Вихованці Київської духовної академії, аби бути в курсі подій, записалися до бібліотеки Довжикова, звідки брали газети. Захоплення війною переносилося й на буденне життя. Так, студенти Харківського університету завдали шкоди магазиніві кравця, француза за національністю, який погано висловився про російське військо.

Вибух патріотизму в середовищі студентства, незалежно від партійної належності, спостерігаємо в роки Першої світової війни. Джерела свідчать про численні патріотичні маніфестації студентства різних типів вищих навчальних закладів з готовністю «нести жертви на користь дорогої Вітчизни». Висловлюючи свою підтримку Англії, Франції і Бельгії, одеські студенти 9 жовтня 1914 р. виголошували промови під консульствами цих країн і серед них – про велику трагедію, що переживається нині бельгійським народом та його королем. Крім того, студенти стали безпосередніми учасниками бойових дій. Так, 8 % (146 чол.) студентства Новоросійського університету були в лавах діючої армії, з них 26 осіб вступили лікарями в «Червоний Хрест», 27 осіб пішли на фронт добровольцями. Та й на полі бою студенти проявляли героїзм. Так, студент юридичного факультету Новоросійського університету Н. А. Мімі, що добровольцем пішов воювати, займався розвідувальною діяльністю, а під час боїв доставляв в окопи патрони; випускник університету Г. М. Обухов, викликаний на службу в якості лікаря, незважаючи на смертельне ураження малярією, продовжував надавати першу невідкладну допомогу пораненим. Згідно з даними Секретаря Ради Новоросійського університету П. І. Іванова, за перший рік війни було відзначено 11 студентів і 19 випускників ВНЗ як найбільш хоробрих, з них 13 нагороджені почесними орденами і медалями, в т. ч. один пожалований кавалером ордена Почесного Легіону.

З перших днів воєнного конфлікту київські курсистки записалися сестрами милосердя при «Червоному Хресті» і надавали допомогу пораненим на фронті. Дівчата взяли активну участь у підготовці необхідних речей для польового воєнно-санітарного поїзда; працювали у створеній при курсах швейній майстерні, де виготовляли білизну для поранених і хворих воїнів. Слухачі Катеринославського гірничого інституту, разом із викладачами і служниками закладу, виділили кошти на спорудження при інституті лазарету для поранених воїнів (з 14 ліжок лазарету 6 утримувалися на кошти студентів), здійснювали чергування у приміщенні, працювали у майстернях з виготовлення снарядів. А також входили до складу різних комітетів «допомоги війні». Студенти-священники, що навчалися в Київській духовній академії, нерідко приходили в лазарети, аби здійснити богослужіння і молебень; окрім роботи в лазаретах в якості братів милосердя, духівники займалися благодійною діяльністю: вони відмовлялися від казенних чаю і цукру, отримували замість продуктів гроші, на які купували для воїнів подарунки до різних свят. Долучилися до добротинництва й викладачі і студенти Одеської консерваторії, які в роки Першої світової війни проводили благодійні концерти на користь поранених воїнів.

Причини активної студентської патріотичної позиції в перші роки війни пояснює в той час київська курсистка, а пізніше – відома радянська письменниця Зінаїда Тулуб: «Пішла на фронт медсестрою Ксенія Завадська, Наталія Василівна Рилєєва, внучата племінниця декабриста, а по матері правнучка князя Кутузова-Смоленського стала працювати медсестрою в госпіталі, розміщеному в митрополичих покоях, що у дворі Софійського собору. Навіть Валентина Трофимова після всього пережитого в Німеччині, на що була налаштована опозиційно до уряду, пішла добровільною сестрою в Дегтерівську богадільню, теж перетворену на госпіталь Союзу міст. Й мені стало соромно бути осторонь цього всенародного страждання, бути панянкою-білоручкою. І ось щоранку я йшла з дому, але не на Курси, а в Червоний Хрест на лекції і практику. Слухала курс польової хірургії, мікробіології, загальної терапії, гігієни та ін. Та через день відбувала шестигодинне чергування при поранених або хворих». В той же час американська дослідниця Сьюзан Моріссі зазначає: «Для студентів покоління 1914 року найважливішою

точкою відліку колективної самосвідомості була спадщина революції 1905 року ... Студентська преса часто скаржилася на те, що революція підірвала традиційну політичну роль студентів і привела до так званої «кризи студентства», проявом якої були політична пасивність, політичне розшарування, розпуста та епідемія самогубств. Студенти часто стверджували, що початок цій кризі поклала відсутність єдиної громадської і політичної мети в поєднанні з іншою більш серйозною втратою – втратою віри в традиційні цінності інтелігенції. У 1914 році якийсь час здавалося, що війна виявиться тією новою спільною справою, яка, нарешті, змусить студентство згуртуватися після затяжної кризи».

З іншого боку, студентство вирізнялося пацифістськими настроями. Більшість демократичної молоді у 1904–1905 рр. висловилося проти російсько-японської війни; антивоєнні демонстрації студентів і робітників відбулися протягом 1916 і лютого 1917 рр. у Харкові, учасники яких виступили проти мобілізації студентів до війська, тобто антивоєнні настрої були поєднані з академічними вимогами. Чому студенти так швидко змінили свої погляди – від патріотичних маніфестацій на підтримку російського війська до антивоєнної пропаганди? Вже 1915 року студенти все більше схиляються до ідеї оборонництва й миру без анексій; їх обурює не лише нищівний характер конфлікту, але й посилення дискримінації різних груп студентства, зокрема нерівні умови воєнної служби для євреїв, яким заборонялося служити на офіцерських посадах; позиція студентів-академістів, які не лише підтримували участь Росії у війні, але й допомагали поліції придушувати будь-які виступи демократичного студентства; врешті, тривала війна й погіршення економічного становища в державі, призов до війська студентів-першокурсників (1916 р.) пов'язувалися з політичними провалами уряду. Судячи з архівних матеріалів, ставлення студентства до воєнних подій обумовлювалося також їхньою партійною належністю. Так, члени РСДРП і есери виступали із гаслами за «мир без анексій і контрибуцій», скинення існуючого режиму через зростання цін та дефіцит продовольства. Українські революціонери 1915 року видавали відозви з нагоди Шевченкових роковин, у яких засуджували національну політику російської влади в Галичині (т. зв. «європейський скандал», коли російська адміністрація на західноукраїнських землях, звільнених від австрійської влади, провадила репресії по відношенню до інакомислячих, що полягали, зокрема, в тотальній русифікації, боротьбі з греко-католицькою церквою та українською інтелігенцією), у «шевченкових відозвах» 1916 року різко засуджувалося людиноббивство, «коли людська кров ллється рікою, коли мільйони людей нищать одне одного по волі катів, що панують над нами». Натомість студенти – члени монархічних організацій і академісти підтримували всі заходи влади і вітали війну.

Отже, студентство підросійської України другої половини XIX – початку XX ст. розглядало патріотизм як складову власної ідентичності. На жаль, у більшості поняття «незалежна Україна» як таке ще не було викристалізоване. У роки Першої світової війни молодь зайняла активну громадянську позицію, стала на бік захисту власної країни, якою в той час була Російська імперія. Втім, несправедливість воєнного конфлікту як фізичного знищення людства, його затяжний характер, врешті, неспроможність російського уряду власноруч завершити протистояння на свою користь, погіршення соціально-економічного становища й політична нестабільність змусили молодь кардинально переглянути ставлення до своєї участі у цьому протистоянні. Воєнні заклики змінилися на мирні маніфестації.